

Ivica Žile

Zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode, Dubrovnik

Izvorni znanstveni rad
predan 29. 6. 1989.

Rezultati arheoloških istraživanja u Domu Marina Držića u Dubrovniku

Uvod

Blok Domino raznovrsne je namjene, a akcent mu daju dva sakralna objekta, crkva Domino (Svih svetih) i Sv. Josip, te barokna palača Giorgi-Mayneri s nizom stambenih objekata. Smješten je u središnjem dijelu grada tvoreći oblik nepravilnog četverokuta. Omeđen je istočno ulicom Vrata Celenge, sjeverno ulicom Od puča, zapadno Širokom ulicom i početkom ulice Od Domina te južno Hludinom ulicom.¹ Sve ove ulice postojale su u 13. stoljeću, u vremenu kodifikacije Statuta 1272. godine.² Građevina koja se najranije spominje u bloku jest crkva Svih svetih (Domino). Iz teksta regulacije proizlazi da je u 13. stoljeću crkva Svih svetih, koja se nalazila ispod vrata staroga grada, bila čvrsto središte u kojem su se spajale i razdvajale komunikacije grada.³ Međutim, njezina je pojava u ovom prostoru puno ranija od planiranih zahvata 13. stoljeća, na što navodi arhivski podatak iz 1186. godine, u kojem se spominje patronat crkve Omnium Sactorum.⁴ Tako rana pojava ove sakralne građevine upućuje na pretpostavku njezine predromaničke provinijencije, što su već djelomično dokazala arheološka istraživanja Doma Marina Držića.⁵

Areal zaštitnih arheoloških istraživanja

Zona zaštitnih arheoloških istraživanja obuhvatila je prizemni prostor zgrade Doma Marina Držića s pripadajućim sjevernim prolazom kojim se pristupalo na prvi kat zgrade. Djelomično je istražena terasa, koju na sjeveru flankira barokna palača Giorgi-Mayneri, na istoku je zatvara susjedni stambeni objekt, a na jugu područje tzv. kripe poviše koje se nalazi sakristija crkve Domino. Također je istražen cjelokupni prostor tzv. kripe i djelomično sonda na spoju zapadnog pročelja Doma Marina Držića i crkve Domino.⁶

Istraživanja nisu obuhvatila samo prizemlja navedenih prostora, nego su njima prethodili radovi na uklanjanju žbuke. Tako je u objektu Doma uklonjena žbuka sa svih zidnih plaštava od krovišta zgrade do njezina prizemlja, kako bi se istražila raščlanjenost elevacije. Istim postupkom tretiran je prostor tzv. kripe.

S odobrenjem rektora crkve Domino otvarane su barokne grobnice u brodu crkve, kako bi se nadsvodene prostorije pronađene u prizemlju Doma pratile ispod nivelete pločnika barokne crkve Domino.⁷

Tijek i rezultati arheoloških istraživanja

Dom Marina Držića

Uklanjanjem žbuke s njegovih zidnih plaštava od krovišta do prizemlja objekta i recentnog taraco poda u njegovu prizemlju, došlo se do novih spoznaja o izvornom izgledu objekta s početka 18. stoljeća te ranijih povijesnih struktura koje su stradale u potresu 1667. godine.

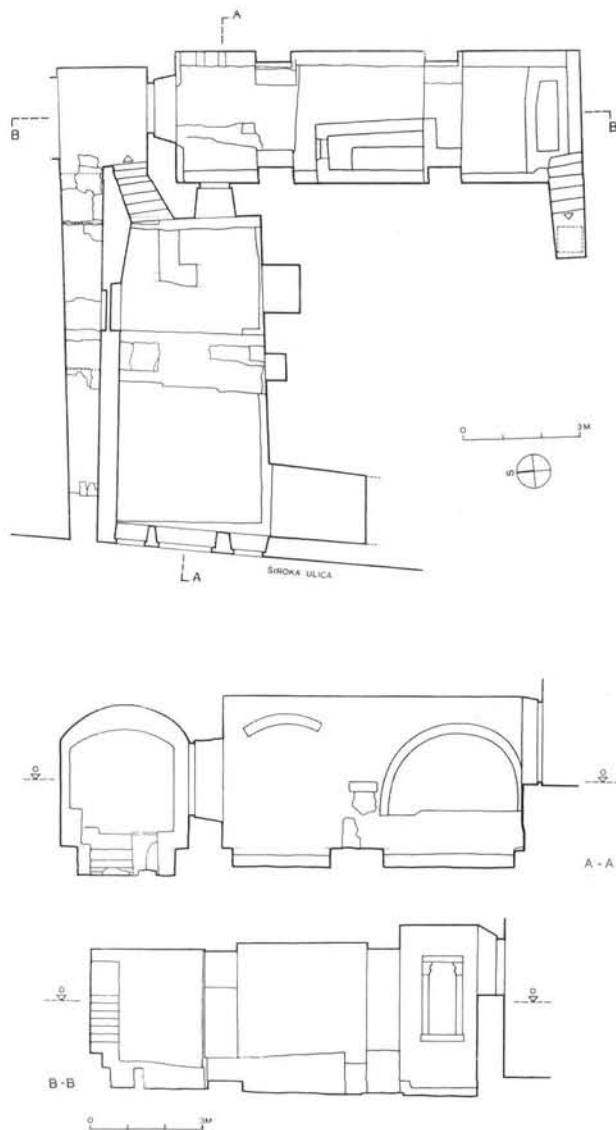
Na prvom katu objekta otkrivena je pravokutna niša lučnog nadvoja vrata, na mjestu gdje se spaja zapadni pročelni zid objekta s crkvom Domino. Na njegovu vanjskom licu jasno se vidi drukčiji način zidanja kvadara i fuga, na mjestu gdje je bio ulaz na razini prvog kata. Dakle, ove razlike u izvedbi zida nastale su kasnijim zatvaranjem ulaza i dokidanjem vanjskog stepeništa s kojim se pristupalo do ulaza.

Na zapadnom dijelu sjevernog zida, na razini prvog kata objekta, otkrivena je jednostavna pravokutna niša. Na istom zidu, ali na razini drugog kata, otkrivena je istovjetna zidna niša.

Nakon demontaže krovišta, na istočnoj lastavici objekta,

Sažetak

U članku autor izvještava o rezultatima zaštitnih arheoloških istraživanja u prostoru Doma Marina Držića tijekom kojih su pronađene povijesne strukture koje korigiraju i nadopunjuju naša dosadašnja saznanja ovog prostora u širokom vremenskom rasponu, tj. od perioda predromantike do baroknog perioda. Na temelju materijalnih nalaza (pokretnog i nepokretnog karaktera) autor predlaže tri građevinske faze (predromanička, gotička, barokna) sakralne građevine Svih svetih – Domino kao i njezina odnosa prema pobočnim stambenim objektima u periodu baroka.

Dubrovnik, zona zaštitnih arheoloških istraživanja Doma Marina Držića

Dubrovnik, zone of the protective archeological excavations for the »Home« of Marin Držić

otkriveni su ostaci kuhinje. Naknadnim spuštanjem krovišta devastirane su niše pila i ognjišta. Ovi rezultati nesumnjivo govore da je potkrovlje bilo više te da je njegovim spuštanjem uništen prostor kuhinje.

U prizemlju na istočnom dijelu sjevernog zida otkrivena je zazidana niša vrata, koja je kasnije pretvorena u pravokutni prozor. Donji dio niše prekrpio je recentni pod, pa je njezino definiranje moguće tek nakon istraživanja u nižim nivoletama.

Uklanjanjem žbuke s južnog zida prizemlja pronađene su dvije lučne strukture zidane u tupini. Zapadni fasadni zid objekta položen je na pronađenu zapadnu lučnu strukturu

Dom Marina Držića, zapadno pročelje
The Home of Marin Držić, western facade

koju stoga na osnovi vertikalne stratigrafije treba proglasiti starijom. Istočnoj lučnoj strukturi uništeni su završeci krakova. Ispod nje pronađen je zazidan kameni ormar iznad kojeg je izveden rustičan rasteretni luk. Pri dnu je kameni ormar zatvoren recentnim izdizanjem pločnika.

Odmah nakon uklanjanja recentnog teraco poda u prizemlju objekta i njegove podloge, pronađena je kamena stepenica na koju se spuštalo s praga portala. Do stepenice su pronađeni ostaci kamenog pločnika koji je vjerojatno uništen postavljanjem recentnog pločnika.

Nakon istraživanja drugog sloja definirana je zapadna zona prizemlja, gdje je pronađena septička jama. Nju formira nadsvođen prostor smjera sjever-jug. Njezina je sjeverna stijenka oštećena, ali je pronađena u nižoj niveleti. Septička jama također presijeca pronađenu zapadnu lučnu strukturu, što govori o njezinoj relativnoj kronologiji.

Istočno od septičke jame pronađen je zid smjera sjever-jug, na koji je položen sjeverni zid objekta. Istraživanja septičke jame pokazala su da ona koristi pronađeni zid za uporište svoga svoda. Na jugoistočnom vrhu zida izveden je kanal koji spaja vertikalnu kanalizaciju urađenu u utrobi južnog zida objekta s nadsvođenim prostorom septičke jame.

Interpolacija septičke jame koja je prouzrokovala devastaciju ranijih struktura datira septičku jamu vremenski i funkcionalno je povezuju sa stambenim objektom, kojega izgradnja seže u period nakon potresa 1667. godine.

Istraživanja su nastavljenjena u prostoru između sjevernog zida septičke jame i sjevernog zida objekta. Temeljna stopa sjever-

Pronađena struktura u zapadnom dijelu prizemlja Doma Marina Držića
Revealed structure in the western part of the ground floor, Home of Marin Držić

nog zida objekta napravljena je od velikih kamenih amorfnih blokova ispod kojih se javlja šut. Zbog statičke ugroženosti objekta istraživanja su rađena uz stalnu suradnju s projektantom statike objekta. Pronađena lučna struktura i zid smjera sjever-jug nagovještavali su da je riječ o još jednom nadsvodenom prostoru, koji je kasnijim građevinskim zahvatima poništen. Ovu pretpostavku još potkrepljuje nalaz središnje lučne strukture, koja vjerojatno predstavlja ostatak središnjeg nadsvodenog prostora, ostatke kojega u istraženom prostoru pokazuje pronađeni zid smjera sjever-jug. Taj zid predstavlja ostatak organske veze dvaju pronađenih nadsvodenih prostora odakle se računaju njihovi lukovi.

Dakle, zbog pretpostavke temeljene na materijalnim dokazima dogovoreno je da se prvo pronađe istočna temeljna stopa zapadnoga nadsvodenog prostora te da se tek onda definira dubina novog temeljenja, kako bi se izbjegla greška koja bi imala negativne posljedice na cjelovitu prezentaciju nadsvodenih prostora, koji kontinuiraju ispod barokne crkve Domino, a izvan su dogovorene zone zaštitnih arheoloških istraživanja. Istraživanja su obuhvatila i područje sjevernog prilaza. Na koti 2,5 metra pronađena je istočna temeljna stopa zapadnoga nadsvodenog prostora, koja kontinuirava do kote 1 metra, dok je na koti 0,90 metra pronađen gust sloj pijeska. Na navedenoj koti ugroženi sjeverni zid objekta poduhvaćen je betonskim zidom, koji je izvođen u dvije etape zbog statičke ugroženosti objekta. Na istim je kotama pronađena temeljna stopa zapadnog zida nadsvodenog prostora. Tijekom ovih radova utvrđeno je da se istočni i zapadni zid zapadnoga nadsvodenog prostora protežu do južnog temeljnog zida barokne palače Giorgi-Mayneri, koji ih prekida. Potrebno je naglasiti vrlo teške uvjete rada, koje je otežavala voda što se pojavila na visini od 2 metra od nivelete prizemlja.

Grobnica br. 1
Grave no. 1

Nakon uspješne izvedbe betonskog temelja sjevernog zida objekta, koji je osim statičke sanacije trebao poslužiti budućoj prezentaciji cjelokupnoga zapadnog nadsvodenog prostora, nastavljena su istraživanja istočno od zida smjera sjever-jug u prizemlju objekta. Nakon istraživanja dvaju slojeva šuta, u kojim nije bilo nalaza osim recentne atipične keramike, pojavio se novi sloj šuta, nakon kojeg slijedi sloj naboja od vapna u visini od 20 centimetara. Uklanjanjem vapnenog naboja pronađen je kameni pločnik (kaldrma) na cijelom istraženom prostoru. Na niveleti pločnika pronađena je donja stranica kamenoga zidnog ormara (južni zid) i završetak zapune niše vrata (sjeverni zid). Također su pronađene četiri stepenice, koje vode do prezidanih vrata na sjeveroistoku prizemne prostorije. Prilikom demontaže pločnika, koji je bio postavljen u crvenicu, pronađen je predromanički ulomak arhitrava, koji je kao spolija sekundarno ugrađen u pronađeni pločnik. Odmah nakon istraživanja prvog sloja ispod pločnika, pojavila se temeljna stopa istočnog zida središnjega nadsvodenog prostora na koti 2,5 metra, koja korespondira kotama temeljnih stopa zapadnoga nadsvodenog prostora. U sljedećem je sloju pronađena zidana struktura »L« oblika, koja je temeljena na zemlji, a negira je istočna temeljna stopa središnjega nadsvodenog prostora. Sjeverno lice pronađene strukture je ožbukano. Njezina nedovoljna sačuvanost ne omogućuje atribuciju, ali se prema vertikalnoj stratigrafiji daje odrediti relativna kronologija, po kojoj je pronađena struktura ranija od središnjega nadsvodenog prostora koji je negira.

Završetkom istraživanja na ovom dijelu prostora pojavio se jednak problem kao i kod zapadnog dijela prizemnog prostora, gdje je sjeverni zid objekta gotovo zidan bez temelja. Međutim, u ovom slučaju istočni dio sjevernog zida naliježe na temeljne stope središnjega nadsvodenog prostora, pa građevinski zahvat njegova statičkog saniranja nije bio tako složen. Njegov betonski temelj napravljen je kao i kod zapadnog dijela zida. I ovdje su pronađeni nastavci istočnog i zapadnog (djelomično definiran u prvom zahvatu) zida središnjega nadsvodenog prostora, koji kontinuiraju do južnoga temeljnog zida barokne palače Giorgi-Mayneri, koji ih prekida.

Grobnica br. 2
Grave no. 2

Istočni nadsvođeni prostor

Zaštitna arheološka istraživanja nastavljena su u istočnom nadsvođenom prostoru demontažom njegova poda izrađenog u opeci. Ispod poda javlja se na čitavoj površini prostora sloj crvenice, koja je bila u funkciji podloge poda. Zatim se pristupilo otvaranju zazidanog stepeništa u jugozapadnom uglu nadsvođenog prostora. Nakon razlaganja zida konstatiralo se da pregradni zid predstavlja istočni zid barokne grobnice br. 14, locirane na jugoistočnom završetku broda crkve Domino. Unutrašnje stijenke grobnice ožbukane su konglomeratom vapna i crvenice. Grobnica ima pravokutnu formu, a zatvorena je anepigrafskom kvadratnom kamenom pločom. Neznatno je bila zatrpana šutom u kojem nisu pronađene ljudske kosti, ali jesu ulomci recentne keramike i brončani austrijski novac datiran 1881. godine. Novac je vjerojatno u grobnicu dospio nakon prijenosa kostiju. Istočni zid grobnice upotrijebio je za svoj temelj dvije kamene stepenice, od kojih se jedna djelomično vidjela prije istraživanja. Ostale su stepenice uništene prilikom formiranja grobnice, pa se njihov izvoran broj nije mogao utvrditi.

Istraživanja su nastavljena u nadsvođenom prostoru uklaњanjem sloja crvenice. U zoni između južnog zida nadsvođenog prostora i južnog para temeljnih stopa pilastara pronađen je kameni pločnik (kaldrma). U ostalom dijelu prostora kontinuirano novi sloj crvenice; pronađeni kameni pločnik ima jednak sloj (kaldrma) i niveletu s pronađenim kamenim pločnikom u istočnom dijelu prizemlja Doma Marina Držića.

Uz zapadni zid prostora u zoni između temeljnih stopa pilastara pronađena je devastirana grobnica br. 1 smjera sjever–jug. Tipološki grobnica pripada grupi *pozzetto* grobnica, a vremenski kasnoantičkom periodu s mogućnošću dugog konti-

Grobnica br. 3
Grave no. 3

nuiteta upotrebe, koji završava pojavom romanike.⁸ Grobnica ima pravokutnu formu, predsvođena je bačvastim svodom. Na njezinoj prednjoj stranici nalazi se lučni otvor kroz koji se ulagao pokojnik, a zatvaran je kamenom pločom istog oblika. Grobnica tipa *pozzetto* zidana je od grubih klesanaca koji su vezivani velikom količinom žbuke. Njezine vanjske i unutrašnje zidne stijenke zagladene su finom žbukom. Grobnici nedostaje svod, a njezina unutrašnjost bila je ispunjena šutom. U štu su pronađene dislocirane ljudske kosti. Od pokretnih nalaza pronađeni su ulomci ranosrednjovjekovne keramike i jedan korodiran brončani novac. Nakon njegova čišćenja i ekspertize utvrđeno je da je riječ o bizantskom folisu klase A II (976? – 1030/35).⁹ Taj novac omogućuje okvirnu dataciju grobnice, koje donja vremenska granica odgovara godini početne emisije novca, a gornja vremenska granica predstavlja završnu godinu emisije plus nekoliko desetljeća koliko novac još ostaje u opticaju.

Prilikom istraživanja sljedećeg sloja, koji po pedološkom sastavu odgovara prethodnom, pronađene su dvije grobnice. Grobnica br. 2 pronađena je na južnom kraju prostora tik uz njegovu temeljnu stopu. Ima smjer istok–zapad. Devastirana je, nedostaje joj svod. Tipološki pripada zidanim nadsvođenim grobnicama, koje mogu imati dvostrešan krov (izrađen od tegula i imbricesa), ali mogu biti i bez njega.¹⁰ Grobnica je bila ispunjena zemljom u kojoj su pronađena dva dislocirana skeleta. U grobnici je pronađen bizantski novac – folis klase I (1075–1080). Za dataciju ove grobnice vrijedi isti postupak koji je primijenjen za dataciju grobnice br. 1.¹¹

Grobnica br. 3, smjera sjever–jug, pronađena je u svjerozapadnom uglu prostora. Najvećim je dijelom devastirana te je nije moguće tipološki odrediti. I ona je bila ispunjena zemljom. U sloju zemlje pronađene su dislocirane ljudske kosti, a od nalaza ulomci ranosrednjovjekovne keramike.

Istraživanjem predzadnjeg sloja pronađena su dva paralelna zida smjera istok–zapad, na koje su nasjela temeljne stope pilastara. Zadnjim istražnim slojem definirana je dubina paralelnih zidova koji su temeljeni na zemlji. U ovom sloju već prevladava pijesak, pa su istraživanja završena pojavom sterilnog sloja. Istraživanja u nadsvođenom prostoru izvođena su uz pomoć vodene pumpe zbog stalnog prodora oborinskih voda, koje su se počele pojavljivati na dubini od 0,5 m od zatečene nivele poda, što je znatno otežavalo radove.

Istočni nadsvođeni prostor Doma Marina Držića, total istraženog dijela
Eastern vaulted space of the Home of Marin Držić, total of investigated area

Terasa

Istraživanje ovog prostora nije dokraja izvršeno zbog neriješene odvodnje kanalizacije, koja je počela plaviti istraženu zonu.¹² Istraživanjem terase pronađena je temeljna stopa istočnog zida istočnoga nadsvođenog prostora, koja se proteže do južnog temelja barokne palače, koji je prekida.

Sonda uz zapadno pročelje Doma Marina Držića i crkve Domino

Ovom sondom namjeravalo se istražiti vanjsko lice zapadnog zida zapadnoga nadsvođenog prostora.

Nakon uklanjanja kamenog pločnika pojavila se mreža električnih kablova, koji su onemogućavali daljnje radove. Sonda se nije mogla proširiti zbog skele, koja je formirana uz objekt za potrebe njegove sanacije.

U sondi su djelomično pronađene dvije zidane grobnice br. 4. i 5.¹³

Ulomak arhitrava pronađen u podnici središnjega nadsvođenog prostora
Fragment of architrave found in the floor of the central vaulted space

Ulomak tranzene pronađen u istočnome nadsvođenom prostoru
Fragment of the transom found in the eastern vaulted space

Zaključna razmatranja

Zaštitna arheološka istraživanja koja su izvedena na području Doma Marina Držića, sjevernog prilaza, terase i istočnoga nadsvođenog prostora pružila su nove spoznaje o povijesnim građevinama, koje su egzistirale na ovom prostoru od predromaničkog perioda preko gotike i renesanse do baroka, odnosno do 19. i 20. stoljeća, kada se vrše novi građevinski zahvati na građevinama o kojima je ovdje riječ.

Navedeni vremenski slijed može se podijeliti u tri perioda koji svojim stilskim odrednicama određuju tri građevinske faze na ovom prostoru: predromaničku, gotičku i baroknu.

Te će se faze utvrditi na osnovi materijalnih dokaza, koje su dala arheološka istraživanja, ali će se njima pridružiti i arhivski podaci, koji sežu od kraja 12. pa sve do 19. stoljeća. Najviše arhivskih podataka spominje crkvu Svih svetih (Domino), koja je dominantna točka ovog prostora.

Predromanička faza

Nalazi koji pripadaju ovoj fazi pronađeni su u istočnome nadsvođenom prostoru i u istočnom dijelu prizemlja Doma, u kojem je pronađena nedefinirana zidana struktura »L« oblika. Nepokretni nalazi koji su pronađeni u istočnome nadsvođenom prostoru zastupljeni su trima grobnicama i parom paralelnih zidova. Grobnice br. 1 i 2 izravno su datirane bizantskim folisima s kraja 10. odnosno 11. stoljeća, a njihovu mogućnost upotrebe potrebno je pomaknuti do prvih desetljeća 12. stoljeća. Za ovakvu vremensku mogućnost datacije grobnica govori i pronađeni predromanički ulomak arhitrava u podnici središnjega nadsvođenog prostora.¹⁴ Na osnovi njegovih ukrasnih motiva (plamteća rozeta, palmin list, dvoprutasta pletenica s kuglicom u središtima i cik-cak motiv u borduri), te mekoće i plasticiteta njihove izvedbe, koja odudara od stroge geometrijske zrele faze predromanike, datiraju ga pred kraj 11. stoljeća,

odnosno u prva desetljeća 12. stoljeća. Dakle, neposredno prije pojave romanike, koju u Dubrovniku inagurira izgradnja katedrale.¹⁵ Navedenu dataciju ulomka arhitrava potkrepljuje komparativni materijal koji se susreće u Apuliji i na južnom Jadranu.¹⁶

Drugi predromanički ulomak tranzene pronađen je u istočnome nadsvođenom prostoru, ispod njegove gotičke nivelete u sloju zemlje. Stilski ulomak pripada zreloj fazi predromanike, ali tipološki predstavlja sponu sa starokršćanskim periodom, što se očituje u ostatku »zuba« na njegovu gornjem dijelu.¹⁷ Premda istraživanja nisu uspjela pronaći sakralnu građevinu (zbog ograničenog areala istraživanja), ona su svakako potvrdila vjerodostojnost arhivskog podatka iz 1186. godine, u kojem se prvi put spominje *eccl. omnium sanctorum*.¹⁸ Na osnovi predromaničkih grobnica može se pretpostaviti dvojna mikrolokacija crkve Svih svetih. Potrebno je postaviti pitanje: Zbog čega grobnice br. 1 i 3 imaju orijentaciju sjever-jug, a grobnica br. 2 suprotnu? Prema današnjim saznanjima predromaničke grobnice uvijek imaju orijentaciju istok-zapad, izuzev ako se nalaze uz apsidu crkve ili pak u njezinu nartekstu, koji im diktiraju suprotan smjer. Dakle, grobnice mogu biti prislone uz apsidu crkve, pa bi njezina prva moguća mikrolokacija mogla biti zapadno od njih, tj. na poziciji baroknog broda crkve. Druga moguća lokacija predromaničke crkve zasniva se na pretpostavci da se pronađene grobnice nalaze u prostoru nartekusa, pa bi se ona tada nalazila ispod baroknog svetišta crkve Domino, istočno od njih.

Arhivski izvori iz 13. stoljeća pružaju nova saznanja o izgledu crkve Svih svetih. Tako se u jednoj sudskoj presudi od 26. lipnja 1255. spominje ograđeno dvorište crkve Svih svetih, a u njezinoj neposrednoj blizini poljana ispred kolibe majstora Radizija.¹⁹ U dokumentu iz 1262. godine navodi se da je pročelje crkve Svih svetih orijentirano prema gradskim vratima.²⁰ Crkvu Svih svetih prvi put navodi arhivski izvor iz 14. stoljeća pod novim titularom S. Domini.²¹

Zapadni nadsvodeni prostor
Northern vaulted space

Središnji nadsvodeni prostor
Central vaulted space

Gotička faza

Ova faza vezuje se s arhivskim podatkom iz 1452. godine u kojem se navodi izgradnja nove trobrodne crkve.²² U izvoru se spominje unutrašnja artikulacija crkve, koja je izvedena dvostrukim nizom stupova u njezinoj sredini i polustupovima uz lateralne zidove s križnim svodovima. U sakristiji barokne crkve Domino nalazi se polukružna apsida, korpus koje je odvojen od njezina svoda romaničkom jastučastom profilacijom. Ista profilacija kao spolija uzidana je u baroknom pročelju te crkve. Barokna crkva Domino izgrađena je kao jednobrodna građevina, pa apsida u njezinoj sakristiji predstavlja strani element u formiranju jednobrodne barokne koncepcije crkve. Na osnovi iznesenog potrebno je polukružnu apsidu atribuirati gotičkoj crkvi.

Arheološka istraživanja u navedenim zonama razjasnila su pitanje tzv. kripte, odnosno istočnoga nadsvodjenog prostora koji je plasirao E. Dyggve.²³ Istočni nadsvodeni prostor potrebno je sagledavati u kontekstu dvaju sličnih, smještenih sa zapadne strane. Istraživanjem u prizemlju Doma pronađena su dva nadsvodena prostora koji prema jugu teku ispod baroknog broda crkve.

U baroku su prostori sekundarno pregrađeni i upotrijebljeni za grobnice crkve. Otvaranjem grobnica na zapadnom dijelu utvrđeno je da je zapadni nadsvodeni prostor sačuvan u svojem izvornom volumenu (sl. 10). Središnji je prostor doživio velike promjene, te će se o njegovu volumenu moći govoriti tek nakon njegovih detaljnih istraživanja (sl. 11). Kao što je već naglašeno, sva tri prostora prema sjeveru kontinuiraju do južnih temeljnih zidova barokne palače Giorgi-Mayneri, koji ih prekidaju, što znači da im prostiranje prema sjeveru nije definirano.

Dakle, riječ je od tri jedinstvena nadsvodena prostora smjera sjever-jug, koji imaju funkciju supstrakcije gotičke crkve. Ako se uzme lokacija sačuvane polukružne apsida u baroknoj sakristiji, onda treba pretpostaviti još jedan nadsvodeni prostor koji bi nosio svetište gotičke crkve. Gotička crkva Domino srušena je u potresu 1667. godine. Od nje su se sačuvali ostaci sjeverne apsida i nadsvodeni prostori, od kojih su dva pronađena tijekom arheoloških istraživanja.

Barokna faza

Baroknoj fazi istražene zone pripada zgrada Doma Marina Držića, koja je locirana između dviju baroknih građevina, crkve Domino na jugu i palače Giorgi-Mayneri na sjeveru, te je njegova arhitektura podređena njima. Za dataciju zgrade potrebno je navesti rezultate istraživanja ranije faze i jedan arhivski dokument iz 1675. godine.²⁴ U njemu se navodi južna granica objekta Trifoni (južni i zapadni potez palače) uz koji teče ulica koje južnu stranicu omeđuje gotička crkva Domino. Ostatak sjeverne gotičke apsida u sakristiji barokne crkve Domino, njezinih supstrukcija, kao i podatak što ga navodi dokument iz 1675. godine, nesumnjivo govore o dataciji objekta u period nakon potresa. Njegova je striktnija datacija izgradnja barokne crkve koja se posvećuje 1709. godine.²⁵ Dakle, Dom se mogao najranije izgraditi u drugom desetljeću 18. stoljeća, na prostoru sjevernog broda gotičke crkve, koristeći za svoje prizemlje središnji i zapadni nadsvodeni prostor. Na krajevima njihovih sjevernih zidova formira se prilaz kojim se pristupa na prvi kat objekta. Te zidove negira južni temelj barokne palače Giorgi-Mayneri, koji svojim južnim dijelom koristi prostor ulice i supstrukcije, na kojoj je vjerojatno bila sakristija gotičke crkve Domino.²⁶

Bilješke

- 1
Koristio sam elaborat kulturno-povijesne valorizacije bloka Domino, Zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode Dubrovnik, Dubrovnik, 1988. Pri izradi elaborata sudjelovali su: prof. Dubravka Stanić, prof. Patricija Paviša-Veramenta, prof. Žana Baća, dipl. inž. Petar Kušan, Nikola Nađ, dipl. inž. arh., Darko Teslić, dipl. inž. arh., Miljenko Mojaš, tehničar, i niže potpisani autor.
- 2
L. BERITIĆ, *Urbanistički razvitak Dubrovnika*, Zagreb, 1958, str. 14.
- 3
M. PRELOG, *Dubrovački statut i izgradnja grada*, Peristil, br. 14-15, Zagreb, 1971/72, str. 86.
- 4
»Die XXIII. madii (1282) Coram nobili viro domino Nicholao Mauroceno, comite Ragusii, et iuratis iudicibus Dimitrio de Mence, Andrea de Benissa, Fusco Bincole, Pasqua Sabim et Martolo de Zereua et consiliariis de minori consilio, congregatis ut moris est. Exemplum cuiusdam carte notarii, cuius tenor talis est:
In anno diminicis incarnationis millesimo centesimo octogesimo sexto, mensis Januarii. Hoc, quod subsequitur, vere actum est. Diaconus Matheus Pisini ab hereditariis ecclesie omnium sanctorum missus abate (!) in ipsa a subscriptis hereditariis res, que subsequuntur, de ipsa ecclesia servandum data sunt ei. in primis omelia quadragesimalis, alia de lenco batuto, alia de zenda alba uetula, – tercia de placentura picta cum arpellio, bonum caimisiu de lencio, toalliabona de altare, alia copertura altari, fanones duoa, stolam de zenda sanguinel coloris, stolam de lenco cum fanone de lenco, et mandile cum plumatis capitibus, et par corporalium, et alium caimisiu de lenco uetulum cum amicto, sauanum de dimicto zalno, alium de cucularico virido, alium rubeum de cucularico, et alium sauanicum de dimicto vergato et alium de cucularico uetulo et octo napelle, calicem argenteum, nauratum de duabus partibus libre minus unam pensam et mediam, capsellam unam bonam, quam diconus Michael Michocii dedit, calicem de stauno, duo turribula de ferro, et in ipsa ecclesia habet turribulum argenteum, quem (!) Raddo Teodori habet in pignore. Hii sunt hereditarii, diaconi Mathei consanguinei, qui distac res ei servandum dederunt presente presbytero Rossino et diacono Marino, notario, de Camasi, qui hec scripsit: Grubessia de Stilu et eius frater Michacius vicarius, Raddo Teodori, Lampridius Mathei, Marinus Geruasii, Et +« (G. ČREMOŠNIK, *Nekoliko dubrovačkih listina iz 12. i 13. st.*, Glasnik Zemaljskog muzeja, XLIII, Sarajevo, 1931, str. 38 i 39).
Ovu ispravu navodi: I. MANKEN, *Dubrovački patricijat u 14. veku*, Beograd, 1960, str. 179 i 424.
- 5
Zaštitna arheološka istraživanja trajala su od ožujka do rujna 1988, a izvođena su u ime Zavoda za zaštitu spomenika kulture i prirode, Dubrovnik. Stručnu ekipu sačinjavali su: prof. Ivica Žile, voditelj arheoloških istraživanja; dipl. inž. arh. Nikola Nađ i dipl. inž. arh. Darko Teslić – arhitektonska dokumentacija, te tehničar Miljenko Mojaš – fotodokumentacija. Investitor i organizator radova bio je Zavod za obnovu Dubrovnika.
- 6
E. Dyggve određuje ovaj prostor kao kriptu, međutim istraživanja su opovrgla tu pretpostavku, pa sam se zato odlučio za termin istočni nadsvodeni prostor, koji je imao funkciju supstrakcije gotičke crkve. L. BERITIĆ, *Ubikacija nestalih građevinskih spomenika u Dubrovniku*, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, br. 10, Split, 1956, str. 68.
- 7
Zahvaljujem don Slavku Grubišiću na pomoći i razumijevanju tijekom istraživanja u brodu crkve Domino.
- 8
E. DYGGVE, *History of Salonitan Christianity*, Oslo, 1951, str. 101.
- Na Bunićevoj poljani pronađene su dvije istovjetne grobnice, koje se na osnovi vertikalne stratigrafije datiraju u predromanički period: J. STOŠIĆ, *Sažeti prikaz istraživanja, nalaza i problemi prezentacije pod katedralom i Bunićevom poljanom u Dubrovniku*, Godišnjak zaštite spomenika kulture, 12, Zagreb, 1986, str. 242; ISTI, *Prikaz nalaza ispod katedrale i Bunićeve poljane u Dubrovniku*, Izdanja Hrvatskog arheološkog društva, 12, Zagreb, 1988, str. 22-24.
- 9
Ekspertizu novca izvršio je dr. Ivan Mirnik, na čemu mu zahvaljujem.
- 10
Vidi bilj. 8. Na Bunićevoj poljani pronađeno je osam grobnica koje tipološki i vremenski odgovaraju grobnici br. 2.
- 11
Vidi bilj. 9.
- 12
U sklopu arheoloških istraživanja bloka Domino predviđen je nastava tih istraživanja dubljih zona terase.
- 13
I ovaj je prostor uključen u buduća arheološka istraživanja bloka Domino.
- 14
Ulomak arhitrava oštećen je po užim stranicama. Sastoji se od tri fragmenta koja se spajaju po fakturi. Dužina 68 cm, visina 30 cm i debljina 10 cm.
- 15
J. STOŠIĆ, *Prikaz nalaza ispod katedrale i Bunićeve poljane u Dubrovniku*, str. 30.
- 16
Motiv rozete s našeg ulomka arhitrava odgovara istovjetnome motivu sa sjevernog portala katedrale u Bariu: Pino BELLI D'ELIA, *Alle sorgenti del Romanico Puglia XI secolo*, Bari, 1975, katalog izložbe, str. 108, kataloški broj 120. Sljedeće analogije (s obzirom na puni plasticitet) s našim ulomkom nalaze se na ciborijima južnojadranske provincije (Ulcinj, Kotor, Rožat), kojih tipične kompozicije (lav progona zeca, pletenica, astragal i vitica) možemo usporediti s onima na suprotnoj talijanskoj obali, tj. u Traniu. Usporedi kompoziciju s luka ciborija koji se nalazio u kripti katedrale u Traniu. M. WAKERNAGEL, *Die Plastik des XI und XII Jarkhundert in Apulien*, Leipzig, 1911, str. 19; P. TOESCA, *Storia dell'arte Italiana, Il Medioevo*, sv. II, Torino, 1965, str. 896; P. B. D'ELIA, *Alle sorgenti...*, str. 68, 69, kat. br. 78.
- 17
Ulomak je ukrašen jednakim motivom koncentričnih kružnica s obje strane. Visina 43 cm, širina 13 cm, debljina 8 cm.
- 18
Vidi bilj. 4
- 19
T. SMIČIKLAS, *Codex diplomaticus*, IV, Zagreb, 1906, str. 600, 601.
- 20
D. FARLATI, *Illrici sacri*, VI, Venetis, 1800, str. 101-108.
- 21
M. J. DINIĆ, *Odluka veća Dubrovačke Republike*, knjiga II, Beograd, 1964, str. 358, 359.
- 22
C. FISKOVIĆ, *Naši graditelji i kipari 15. i 16. st. u Dubrovniku*, Zagreb, 1947, str. 94.
- 23
L. BERITIĆ, *nav. dj.*, str. 68.
- 24
Vend. Canc. N° – 109, 1681-87, f° – 40.
- 25
C. FISKOVIĆ, *nav. dj.*, str. 21.
- 26
L. BERITIĆ, *nav. dj.*, str. 68.

Summary

Ivica Žile

Archeological Finds in the »Home of Marin Držić« in Dubrovnik

The building of the »Home of Marin Držić« is located at the southern end of Široka St in the central part of the city. This building, along with a series of residential houses and two churches: Domino (All Saints) and St Joseph's – plus the Giorgi-Mayneri Baroque palace, all comprise the heterogeneous »Domino« block. This block is bordered by the Vrata Celenge St in the east, the Od puča St in the north, Široka St and the beginning of Od Domina St in the west and Hlidjina St in the south. All these streets existed at the time when the 1272 Statutes were codified. The regulation text allows us to suppose that in the 13th century the All Saints' church, located below the gate of the old city was a firm centre at which the communications of the city of Dubrovnik converged and diverged.

However, this church stood there much before the changes planned in the thirteenth century, as can be judged from the Archives document from 1186 which mentions the patronage of a church named *Omnium Sanctorum*. The central position in the block (its relation to the Baroque Domino church), its spatial arrangement and other architectural type elements characteristic of construction effected after the earthquake in 1667, allows us to date the building of the »Home« in the first decade of the eighteenth century.

The archeological investigation conducted during the protective reconstruction of the basement, northern entrance and terrace, as well as the eastern vaulted space called »crypt«, furnished new data regarding the historical buildings which existed on the same location from the pre-Romanesque to the Baroque period. Other recent interventions have also revealed changes effected in the 19th and 20th century. The entire time span can be divided into three periods stylistically defining three architectural phases in this area: Pre-Romanesque, Gothic and Baroque. These architectural phases are determined on the basis of material relics revealed by archeological investigation, as well as archive sources from the twelfth to the nineteenth century. The majority

of archive materials mention the church of All Saints (Domino) which is the dominant point in this block. Dating from the Pre-Romanesque period are three devastated masonry graves discovered under the Gothic floor level in the eastern vaulted section. Two of these graves bear dates from the tenth and eleventh century. Among the moveable objects found outside the graves two Pre-Romanesque fragments are of special importance: one from the transom, the other from the architrave. Fragments of early medieval ceramics have also been found. The research did not indicate the location of the Pre-Romanesque sacred building owing to the narrow radius of the archeological investigation (the Baroque Domino church); on the other hand it corroborated the 1186 archive date.

The next architectural phase is related to the archive data from 1452 which mentions the building of a new three-naved church. Research has also explained the existence of the so-called crypt (the eastern vaulted space), which must be seen in the context of two vaulted spaces west of the present church located in the basement of the »Home« and continuing southward under the Baroque nave of the Domino church. During the Baroque period this space was submitted to secondary partitioning and used for graves. The northern end of the vaulted spaces cannot be defined either because they go up to the southern supporting walls of the Giorgi-Mayneri building which devastates them. However, we are dealing here with three vaulted spaces arranged in the direction north-south which functioned as the substructure of the former Gothic church. The Baroque phase is represented by the building of the »Home« itself, located between two Baroque buildings, the Domino church in the south and the Giorgi-Mayneri palace in the north, and stylistically determined by them. The »Home« building could have been constructed in the first decades of the eighteenth century at the earliest (the church was consecrated in 1709), on the space of the northern nave of the former Gothic church, with its ground floor placed above the central and western vaulted spaces. At the ends of their northern walls a passage was formed which led to the first floor of the building. These walls are negated by the Baroque palace which with its southern part encroaches upon the street as well as the substructure on which the sacristy of the Gothic Domino church had probably stood.